

Russocki, Stanisław

Nieznany mandat ks. Janusza mazowieckiego w sprawie powstania chłopskiego w prusach Książęcych w 1525 roku

Przegląd Historyczny 46/4, 608-609

1955

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

STANISŁAW RUSOCKI

Nieznaný mandat ks. Janusza mazowieckiego
w sprawie powstania chłopskiego w Prusach Książęcych w 1525 roku

Rzeczą bardzo ciekawą byłoby stwierdzić, w jaki sposób i w jakim stopniu powstanie chłopskie, które wybuchło w Prusach Książęcych we wrześniu 1525 r., wywarło wpływ na sąsiednie ziemie polskie. Odpowiedzi na to pytanie nie znajdujemy niestety ani w pracy H. Z i n s a¹ poświęconej wspomnianemu tu powstaniu, ani też w recenzji tejże pracy pióra K. L e p s z e g o². Nie wyjaśnia tej sprawy również praca J. T a z b i r a³.

Jest rzeczą bardzo prawdopodobną, że powstanie to pozostało w Polsce bez większego echa. Ustaleniu rzeczywistego stanu rzeczy stoi na przeszkodzie brak wielu materiałów źródłowych. Jest natomiast rzeczą pewną, jak wynika z opublikowanego przez Zinsa uniwersału Zygmunta I do województwa pomorskiego⁴, czy z instrukcji Zygmunta I na sejmiki 1526 r.⁵, a także z niżej publikowanego mandatu — że feudałowie polscy pilnie śledzili rozwój wypadków w Prusach, rozumiejąc, że mogą one stanowić poważną groźbę dla ich panowania klasowego.

*

Mandat ks. Janusza mazowieckiego do starosty wizkiego w sprawie ruchów chłopskich

Latowicz, 16 października 1525

*Ks. ziemski wizka t. 4/1139/fol. 54v.*⁶

Joannes Dei gratia dux Masoviae, Russiae etc. Generose, grate nobis dilecte. Veniunt hic ad nos rumores varii de motu et tumultu rusticorum in Prussia, quo vellent esse liberi a dominis suis. De quo nos cum con-

¹ H. Z i n s, *Powstanie chłopskie w Prusach Książęcych w 1525 roku*, Warszawa 1953.

² Zob. „Kwartalnik Historyczny“ t. LXI, nr 1, 1954, s. 258—265.

³ J. T a z b i r, *Echa walk klasowych XVI wieku w polskiej opinii szlacheckiej*, „Przegląd Historyczny“ t. XLIII, nr 2, 1952; t e n ż e, *Reformacja a sprawa chłopska w Polsce w XVI wieku*, Wrocław 1953.

⁴ Z i n s, op. cit., s. 198.

⁵ *Acta Tomiciana* t. VIII, s. 9.

⁶ Mandat ten oblatowany w księdze ziemskiej wizkiej uległ wraz z nią spaleni w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w 1944 r. Zachował się jedynie

siliariis nostris providere volentes, tibi committimus et mandamus, fac statim in omnibus oppidis et villis die terminorum et fori ac etiam circa parrochiales ecclesias per praecones terrestres exclamare, ut nullus homo, presertim oppidani et kmethones de quibuscunque oppidis et villis ex tota terra Visnensi tenutae tuae audeant transire et equitare in terras Prussiae cum quibuscunque mercibus aut in quacunque necessitate tamediu, donec iste motus et temeritas rusticorum per ducem Prussiae compescitur et erunt ibi in tranquillo, prout erant ante. Et istud quidem mandatum nostrum observetur sub perditione omnium bonorum cum quibus talis transgressor raptum fuerit et sub sessione in turri ad arbitrium nostrum. In quo facias bonam diligentiam, ut ista prohibitio nostra ad notitiam deveniret universorum, sub gratia nostra aliter non factururus. Datum in Lathowych, feria secunda post festum sanctae Hedvigis proxima, anno Domini millesimo D^o XXV° Commissio propria domini ducis. Generoso Cristino Guberski, vexillifero et capitaneo nostro Visnensi, grate nobis dilecto.

*

Nie wiemy, czy wyżej przytoczony mandat był skierowany jedynie do starosty wizkiego, czy też i do starostów innych ziem. Nie da się to stwierdzić, gdyż księgi pozostałych ziem północnego Mazowsza — podobnie jak i wizkie — uległy spaleni. Mandatu tego nie znajdujemy natomiast w zachowanych księgach sądowych z terenu środkowego Mazowsza (Warszawa, Zakroczym, Płock). Analiza jego treści nasuwa parę wniosków, które — jak się wydaje — popierają ogólne wnioski wysunięte przez Zinsa w jego pracy. Przede wszystkim znajdujemy w opublikowanym mandacie odbicie ideologii powstańców⁷, którzy rzeczywiście dążyli do obalenia panowania szlacheckiego, a co w tekście zostało oddane przez stwierdzenie, że chłopci *vellent esse liberi a dominis suis*.

Zwrot *ut nullus homo presertim oppidani et kmethones ...audeat transire et equitare in terras Prussiae...* zdaje się potwierdzać również to, co pisze Zins na temat łączności ruchu chłopskiego z ruchem plebejskim w miastach⁸. Najwidoczniej biedni na ogół mieszczanie mazowieccy na równi z chłopami stanowili „niebezpieczny element wywrotowy“.

Wreszcie surowa kara przewidziana dla przekraczających zakaz wyjazdu oraz polecenie, by niniejsze zarządzenie książęce opublikować *in omnibus oppidis et villis... ac etiam circa parrochiales ecclesias* świadczą o tym, jak bardzo feudałom polskim, a ściśle rzecz biorąc mazowieckim, zależało na niedopuszczeniu do jakichkolwiek kontaktów pomiędzy powstańcami a ludem polskim.

Miejmy nadzieję, że dalsze poszukiwania w niewykorzystanych dotąd zbiorach rękopiśmiennych przyniosą dalsze wiadomości o interesującym nas temacie.

jego odpis wśród materiałów zbieranych przez Oswalda B a l z e r a dla wydawnictwa *Corpus Iuris Polonici*, ale nie włączonych do opublikowanego tomu III. Obecnie znajduje się on w Ossolineum we Wrocławiu, Manuscripta III 7784 nr aktu 699.

⁷ Z i n s, op. cit., s. 93 n.

⁸ Tamże, s. 68 n.